

2022 m. vasario 7 d., 22-025VK

Lietuvos Respublikos Ministrėi Pirmininkei I. Šimonytei

Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanclerei G. Balčytytei

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministrui A. Dulkiui

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos viceministrėi A. Bilotienei-Motiejūnienei

Kopija:

Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komiteto pirmininkui A. Matului

Lietuvos Respublikos Seimo Priklausomybių prevencijos komisijos pirmininkei M. Danielei

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS NUTARIMO „DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO NUTARIMO „DĖL NACIONALINĖS DARBOTVARKĖS NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO KONTROLĖS, VARTOJIMO PREVENCIJOS IR SU NARKOTIKAIS SUSIJUSIOS ŽALOS KLAUSIMAIS IKI 2035 METŲ PATVIRTINIMO“ PROJEKTO PATEIKIMO LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMUI“ PROJEKTO NR. 22-1073

Lietuvos verslo konfederacija kreipiasi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministeriją dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir su narkotikais susijusios žalos klausimais iki 2035 metų patvirtinimo“ projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ projekto Nr. 22-1073 (toliau – Nutarimo projektas).

Šiuo raštu teikiame pastabas dėl tabako žalos mažinimo įtraukimo į „Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir su narkotikais susijusios žalos klausimais iki 2035“ projektą (toliau – Nacionalinė darbotvarkė). Atsižvelgiant į tai, kad tabako žalos mažinimo koncepcijos taikymas valstybių tabako kontrolės ir vartojimo prevencijos programose yra plačiai pripažintas ir vis dažniau taikomas, siūlome, kad tabako žalos mažinimo dėmuo būtų įtrauktas į Nacionalinės darbotvarkės projektą, neapsiribojant tik šiuo metu į projektą įtrauktu narkotikų žalos mažinimu. Neabejojame, kad visapusiškas žalos mažinimo koncepcijos iškelimas ir palaikymas yra efektyvi priemonė, prisidedanti prie visuomenės gerovės ir visuomenės sveikatos stiprinimo bei Lietuvai siekiant pakilti iš potencialiai prarastų gyvenimo metų rodiklio, pagal EBPO duomenis, dugno, kuriame Lietuva šiuo metu reikšmingai atsilieka nuo kitų Europos Sąjungos ir išsivysčiusių valstybių¹.

Tabako žalos mažinimo koncepcija gyvuoja jau tris dešimtmečius. Jos pradininkas yra Jungtinės Karalystės profesorius ir psichiatras Michaelas Russellas, kūręs Jungtinės Karalystės nacionalinės sveikatos sistemos tabako kontrolės programas. Dar 1991 metais profesorius

¹ OECD, „Potential years of life lost“, <https://data.oecd.org/healthstat/potential-years-of-life-lost.htm#indicator-chart>.

rašė: „Politikos kūrėjai turi suprasti ir priimti faktą, kad žmonės nevirtotų tabako, jei jame nebūtų nikotino. Taigi, labai tikėtina, kad žmonės atsisakys tabako, jei gaus patrauklią ir mažiau žalingą alternatyvą nikotinui gauti. Žmonėms sunku atsisakyti nikotino, o ne tabako.“² **Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) Tabako kontrolės pagrindų konvencijoje esantis tabako kontrolės sąvokos apibrėžimas apima ir žalos mažinimo strategiją kaip vieną iš tabako kontrolės strategijos sudedamųjų dalių³. Lietuva Tabako kontrolės pagrindų konvenciją yra ratifikavusi dar 2004 metais. Plėtodama tabako žalos mažinimo strategiją, 2015 metais PSO paskelbė, kad vieni pagrindinių tabako reguliavimo tikslų turėtų būti – sumažinti labiausiai kenksmingų tabako produktų vartojimą ir paskatinti naujų nikotino produktų vystymą, kurie taptų alternatyva labiau žalingiems produktams, o politikos priemonės turėtų skatinti rūkančius pereiti prie mažiau žalingų tabako ir nikotino alternatyvų.⁴ 2018 metais PSO taip pat pasiūlė keisti teisinį reguliavimą ir jį diferencijuoti pagal tai, ar tabako produktai vartojimo metu yra deginami, ar tokie, kuriuose nėra degimo proceso ir dūmų.⁵**

Pažymime, kad pritarimas tabako žalos mažinimo strategijai kaip integraliai priemonei mažinant tabako sukeliama žalą ir ligas neseniai pasiektas ir Europos Parlamente. Specialusis Europos Parlamento komitetas kovai su vėžiu 2021 metų gruodžio mėnesį patvirtino ataskaitą „Stiprinant Europą kovoje su vėžiu – link visapusiškos ir koordinuotos strategijos“. Ataskaitoje teigiama, kad kovoje su vėžiu turi būti pasitelkiami visapusiški veiksmai ir priemonės, kuriomis siekiama žalos pašalinimo arba žalos sumažinimo pakeičiant rizikos faktorius. O tokie veiksmai ir priemonės turėtų būti įgyvendinamos visose Europos politikose. Komitetas teigia, kad prevencinės priemonės kovoje su vėžiu turi būti pagrįstos įrodymais. Dėl to kreipiamasi į Europos Komisiją, raginant ją įsigilinti į sveikatos rizikos faktorius, susijusius su elektroninėmis cigaretėmis, kaitinamuoju tabaku ir naujais tabako gaminiiais, mokslinius vertinimus, ypač lyginant šių produktų keliamą riziką su kitais tabako gaminiiais. Atitinkamai Komitetas teigia, kad elektroninės cigaretės galėtų padėti daliai rūkančiųjų nustoti rūkyti, o su rūkymu susijusios rizikos mažinimo priemonės turi būti įgyvendinamos kovos su vėžiu kontekste.⁶ Artimiausiu metu ši ataskaita turi būti patvirtinta ir Europos Parlamento plenariniame posėdyje.

Atsižvelgdamos į mokslinius tyrimus ir sveikatos politikos tendencijas, nurodančias, kad tabako kontrolė ir prevencija reikalauja kompleksinių priemonių, ir įvertinusios PSO rekomendacijas dėl tabako žalos mažinimo strategijos poveikio tabako kontrolei ir prevencijai, tabako žalos mažinimo priemonės į visuomenės politikos strategijas ir tabako reguliavimą įtraukia vis daugiau Europos ir viso pasaulio valstybių. **Europoje šioje srityje pavyzdį rodo Jungtinė Karalystė, įgyvendinti sveikatos politikos priemonės, kuriomis elektroninės cigaretės yra prilyginamos mediciniškai patvirtintiems metimo rūkyti produktams, siekiant mažinti rūkymo žalą ir paplitimą šalies visuomenėje. O pasaulyje – Naujoji Zelandija, kuri šiuo metu įgyvendina plataus masto sveikatos reformą, skatinančią rūkančiuosius nustoti rūkyti arba pereiti prie galimai mažiau žalingų alternatyvių tabako gaminių.** Taip pat įvairias tabako žalos priemones valstybinėje politikoje ir praktikoje taiko Norvegija, Graikija, Vokietija, Čekija ir kitos šalys. Nors tabako žalos mažinimo idėjos yra

² Michael Russell, „The future of nicotine replacement“, „British Journal of Addiction“, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1360-0443.1991.tb01825.x>.

³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.243265?jfwid=-fxdp78ge>

⁴ WHO, Report on the Scientific Basis of Fifth Report of a WHO Study Group Tobacco Product Regulation, 2015, p. 205.

⁵ WHO Tobacco Handbook, 2018, p. 49.

⁶ European Parliament, Special Committee on Beating Cancer, „Report of strengthening Europe in the fight against cancer- towards a comprehensive and coordinated strategy“, https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/243836/BECA%20final%20report_tabled_PE693752v02-00EN.pdf.

palaikomos tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkų⁷ ir visuomenės sveikatos specialistų, iki šiol stebina diskusijos dėl platesnio tabako žalos mažinimo koncepcijos pripažinimo ir šios koncepcijos įtraukimo į strateginius Lietuvos sveikatos politikos ir tabako kontrolės dokumentus nebuvimas.

Atkreipiame dėmesį, kad visuomenės sveikatos stiprinimas suprantamas kaip „ne tik būdas užkirsti kelią ligoms, bet ir sveikatos puoselėjimas taikant inovatyvias visuomenės sveikatos technologijas, siekiant, kad kiekvienas visuomenės narys prisiimtų atsakomybę už savo ir sau artimos socialinės grupės sveikatą“ yra vienas iš LR Vyriausybės prioritetinių projektų įtrauktų į „Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą“. Prisiimti atsakomybę negaunant objektyvios informacijos apie produktų, juose esančių kenksmingų medžiagų, jų žalingumo ir rizikos sveikatai skirtumus – neįmanoma. Taip pat, atkreipiame dėmesį, kad žalos mažinimo programų skatinimas, žalos mažinimo priemonių planų parengimas ir nuoseklus įgyvendinimas, į šį procesą įtraukiant įvairių sričių atstovus (pacientų, sveikatos priežiūros specialistų, akademinės bendruomenės, nevyriausybinių organizacijų bei verslo) bei mokslškai pagrįstos, objektyvios ir nešališkos informacijos skleidimo apie žalos mažinimo priemones, jų taikymą bei rezultatus skatinimas yra įtrauktas ir į Vyriausybėje esančios partijos rinkiminę programą⁸.

Atsižvelgus į žalos mažinimo koncepcijos prasmę visuomenės sveikatai, pastebėjome, kad Nutarimo projekto pavadinimas derinimo metu buvo pakeistas, atsisakant aptarto žalos mažinimo dėmens, o šis pokytis nebuvo niekaip argumentuotas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 patvirtintame „Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane“⁹ buvo įvardintos šios LR Vyriausybės priemonės:

„4.1.5. Parengti ir priimti Seimo nutarimą dėl Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir **žalos mažinimo klausimais** (teisės akto projektą pateikti 2021 m. IV ketv.);

4.1.6. Vyriausybės nutarimu patvirtinti Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir **žalos mažinimo klausimais** veiksmų planą ir pradėti jį įgyvendinti.“

Visgi 2022 metų sausio 28 dieną LR Sveikatos apsaugos ministerijai registravus Nutarimo projektą dėl Nacionalinės darbotvarkės, šio dokumento pavadinimas pakeistas į „Dėl Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir su narkotikais susijusios žalos klausimais iki 2035 metų patvirtinimo“, atsisakant integralaus alkoholio ir tabako žalos mažinimo dėmens, paliekant tik elementus susijusius „su narkotikais susijusios žalos klausimais“.

Matome, kad pasiūlymai dėl tabako žalos mažinimo įtraukimo į Nacionalinę darbotvarkę buvo teikti tiek svarstant projektą darbo grupėse, tiek, spendžiant iš

⁷ Plačiau: Studija „Kaitinamojo tabako poveikis sveikatai bei širdies ir kraujagyslių sistemai“, Autoriai: Pranas Šerpytis, Audrė Alonderytė, Robertas Stasys Samalavičius, Robertas Badaras (VU Medicinos fakultetas, VU ligoninė Santaros klinikos, Respublikinė Vilniaus universitetinė ligoninė), Publikuota: „Health Sciences in Eastern Europe“, 2020, 30 tomas, Nr.6, p. 84-87, <https://sm-hs.eu/lt/>. Studija „Kaitinamojo tabako ir įrastų cigarečių aerolio kenksmingumo palyginimas“, Autoriai: Silvija Valdonė Valiūtė, Rytis Leonavičius, Publikuota: „Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas“, 2020 m. rugsėjis, T. 24, Nr. 7, <http://zurnalai.vitaelitera.lt/einfo/2581/lietuvos-bendrosios-praktikos-gydytojas-2020-m-nr-7/>. Studija „Tabako kaitinimo sistemos vertinimas“, Autorius: Jonas Kairys (VU Medicinos fakulteto Sveikatos mokslų institutas), Publikuota: „Health Sciences in Eastern Europe“, 2020, 30 tomas, Nr.4, p. 5-8, <https://sm-hs.eu/lt/>.

⁸ Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis, „Galimybių Lietuvos programa“, <https://liberalai.lt/wp-content/uploads/2020/09/LRLS-PROGRAMA-min.pdf>.

⁹ Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planas, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d698ded086fe11eb9fecb5ecd3bd711c>.

Nacionalinės darbotvarkės derinimo pažymos, oficialiuose socialinių partnerių raštuose vėlesnio derinimo metu, tačiau į šias pastabas ir pasiūlymus nebuvo atsižvelgta. Pasigendame platesnės diskusijos dėl tabako žalos mažinimo dėmens įtraukimo į Nacionalinę darbotvarkę ir argumentų, kodėl tiek Pasaulio sveikatos organizacijos ir Europos Parlamento pripažįstama koncepcija, tiek kitų Europos ir pasaulio valstybių įgyvendinamos tabako žalos priemonės nėra svarstomos Lietuvoje integruojant jas į tabako kontrolės ir prevencijos strategiją.

Papildomai atkreipiame dėmesį, kad Nacionalinės darbotvarkės ir Nutarimo projekto derinimo metu TAIS sistemoje nebuvo viešai prieinamos institucijų projektams pateiktos pastabos, todėl suinteresuotos šalys ir visuomenė negalėjo aktualių metu susipažinti su šiais dokumentais. Manome, kad Nacionalinės darbotvarkės kaip ypač svarbaus visai visuomenei, įskaitant ir verslo atstovus, strateginio dokumento rengimas turėtų įtraukti visas suinteresuotas šalis, o dėl jo derinimo turėtų vykti platesnė diskusija, įtraukianti ir leidžianti svarbiais klausimais pateikti nuomonę ne tik alkoholio, tabako ir narkotikų kontrolės ir prevencijos klausimais dirbantiems tarnautojams, bet ir mokslininkams, gydytojams, nevyriausybinų organizacijų, verslo atstovams ir politikams.

Atsižvelgiant į rašte išdėstytus argumentus, prašome apsvarstyti tabako žalos mažinimo dėmens įtraukimą į šį projektą, papildomai įvertinant kitų šalių patirtis, minėtus Pasaulio sveikatos organizacijos dokumentus, Europos Parlamento rekomendacijas, mokslininkų ir socialinių partnerių teiktas pastabas.

Esant poreikiui, Lietuvos verslo konfederacijos deleguoti atstovai yra pasiruošę plačiau pristatyti pasiūlymus dėl žalos mažinimo koncepcijos įtraukimo į Nacionalinę darbotvarkę susitikime su LR Vyriausybės ir LR Sveikatos apsaugos ministerijos atstovais.

Dėkojame už bendradarbiavimą.

Pagarbiai

Generalinė direktorė

Eglė Radišauskienė

Originalas nebus siunčiamas.

Vilius Kriaučiūnas, mob. +370 608 98408, el.p. vilius@lvk.lt.